



# Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

## Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

**Danskernes Historie Online** er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

### Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

### Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

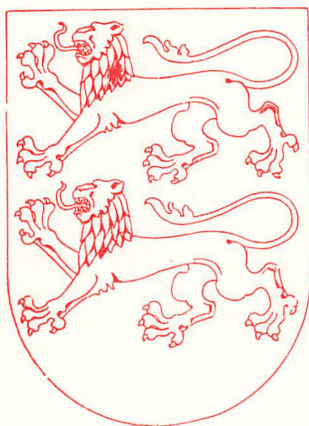
### Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk

# MÅNEDSSKRIFT



Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland  
ved H. Neumann, Christian Stenz og W. Christiansen

## INDHOLD:

Marie Boesen: *Jens Østergaard*

Frode Gribsvad: *Pastor Carsten Petersen*

Olav Christensen: *Nogle sagn fra Nordslesvig*

*Glimt fra svundne tider*

Sønderjydsk månedsskrifts ekspedition: Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder  
Museumsinspektør H. Neumanns adresse er: Åstrupvej, Haderslev.  
Viceskoleinspektør Chr. Stenz adresse er: Chr. Paulsen skolen, Flensborg

NR. 1

1. JANUAR 1954

30. ÅRG.

Abonnement 3,00 kr. pr. kvartal

# Jens Østergaard

Københoved

Af Marie Boesen

---

1. 3. 1877 — 22. 1. 1930

---



I Aaret 1872 købte Niels Østergaard »Aarupgaard« i Skodborg. Niels Østergaard var fra »Østergaard« i Lundsmark og Broder til Klaus Smidt, som ejede denne Gaard indtil sin Død i 1912. Blandt Ellen og Klaus Smidts syv Børn var den kendte Malerinde, Agnes Smidt, som døde i Foraaret 1952.

Niels Østergaard blev gift med Gjertrud Lund fra Lundgaarden i Københoved. De fik tre Sønner: Søren, Jens og Olav. Jens blev født den 1. Marts 1877.

Skønt det her paa Egnen paa den Tid var almindeligt, at man tog til Vejen og fik sine Børn døbt af Pastor Svejstrup — hvis man da ikke tog til Takke med en af de tyske Præster — saa kørte Gjertrud og Niels Østergaard til Brørup og fik deres lille Dreng døbt i Brørup Kirke af Pastor Mathiesen, som de havde nogen personlig Kendskab til. Det var den 24. April.

Gjertrud Østergaard blev ikke gammel. Hun døde af Tuberkulose i 1888.

Omkring 10—12 Aars Alderen opholdt Jens sig paa Aftægten ved Lundgaarden her i Københoved hos »Bedstemor paa Lundgaarden«, Kathrine Marie Lund, som var Mads Lunds og Gjertruds Stedmor. Hun var en dygtig, god og tillige myndig Kone, som nød almindelig

Agtelse her i Byen. Mads Lunds yngste Datter, Katrine, var hos hende paa hendes gamle Dage, indtil hun døde i Julen 1891. Her var Jens i mindst et Par Aar og gik i Skole hos Skrumsager, der holdt Huslærer til sine Børn. Dengang tillod Tyskerne endnu, at enkelte danske Hjem selv sørgede for deres Børns Undervisning og derved undgik den offentlige Skole. Sin Fritid tilbragte han mest sammen med Bedstemor og Katrine, og han er vel nok blevet lidt »gammelklog«, men han var tillige en opvakt og meget interesseret Dreng.

Min Mand, Lærer Boesen, som var Bedstemors Brodersøn og altsaa kaldte hende Faster, har tit fortalt om, hvordan de fra hans Hjem i Knudsbøl ved Kolding mindst en Gang hvert Aar kørte til Københoved paa Besøg i Lundgaarden. Da de engang ved en saadan Lejlighed næsten var færdige til at køre hjemad, faldt Talen paa den svenske Gymnastik, som da var begyndt sin Sejrsang i »Kongeriget« — som vi dengang sagde. Saa vilde Jens Østergaard absolut vide, hvad det var for noget. Peter Boesen, der var nogle Aar ældre end Jens Østergaard, var ivrig Gymnast, og saa maatte de i en Fart ud i Haven, og Peter lavede fritstaaende Øvelser, og han maatte op i et Æbletræ og lave »Overslag« over en Gren, mens Jens undrende saa til.

Jeg tror, dette Træk er betegnende for Jens Østergaard. Han vilde vide Besked.

Efter Konfirmationen hjalp han til med Bedriften derhjemme, og senere kneb det altid at undvære hans Arbejde. Han var dog et Aars-tid Røgter — saadan hed det dengang — paa Mølvjegaard i Hjerting. Det maa vel have været hos Peter Møller, hvis Sønner alle var udvandet til Danmark.

Da han i disse ganske unge Aar var derhjemme paa Aarupgaard, gik han om Vinteren til Gymnastik i Vejen. Jeg antager, det var et Par Aftener om Ugen — som Skikken var paa den Tid.

En Vinter var Jens Østergaard paa Testrup Højskole i Jens Nørregaards og Baagø's Tid. Han var meget glad ved dette Højskoleophold, men syntes, han fik for lidt ud af det, da han blev syg af Difteritis, og det tog temmelig lang Tid, inden han kom nogenlunde til Kræfter igen. Senere var han paa Dalum Landbrugsskole.

Saalænge Pastor Svejstrup levede, gik man af og til fra Aarupgaard til Gudstjeneste i Vejen Kirke. Svejstrup døde 1893.

Heldigvis kunde Tyskerne ikke bruge Jens Østergaard til Soldat, og derved sparede han mindst 2 gode Ungdomsaar.

Omkring Aarhundredskiftet købte han sin Fødegaard af sin Fader, men allerede i 1905 solgte han den igen til Jens Bruun.

Nu var han igen ledig og løs, og saa gjaldt det om at bruge Tiden. Han tog Plads paa Bejstrupgaard hos Landdagsmand Kloppenborg

Skrumsager, og en Tid var han hos Peter Ludvigsen i Stenderup paa Sundeved.

Henimod Jul 1906 var der Barnedaab hos Kloppenborgs, og Jens Østergaard var blandt Gæsterne.

Boygaard, som i flere Aar havde været paa tyske Hænder, var nu til Salg, og Mændene, der den Dag var samlede hos Kloppenborgs, var ivrig optaget af, hvem man kunde faa til at købe Gaarden. Det gjaldt om at handle hurtigt, saa Tyskerne ikke kom i Forkøbet. Enden paa Forhandlingerne blev, at Jens Østergaard gik ind paa at købe den — og en hel Række af Byens gode danske Mænd gik i Kautio for de sidste Penge. Saa hurtigt som muligt blev Handelen ordnet.

Paa Kautionsbeviset nævnes først alle Kautionisternes Navne — som forpligter sig til at »være Selvskyldner Kautio for Gaardejer Jens Nikolaj Østergaard i Københoved for Hypoteklaan i hans Ejendom i Københoved paa 27,000 M. — som han modtager i 4 Poster — nemlig:

- a. af Spare- og Laanekassen for Frøs og Kavslund Herreder, G. m. b. H. i Rødning — ..... 6,750 M.
- b. af Spare- og Laanekassen for Rødning By og Omegn, G. m. b. H. i Rødning ..... 6,750 M.
- c. af Spare- og Laanekassen for Gram og Nybøl Godser med Omegn i Gram — G. m. b. H. .... 6,750 M.
- d. af Grosserer Julius Nielsen i Damager pr. Haderslev 6,750 M.

den 1. Maj 1907 — baade for Kapital, Renter og mulige Omkostninger indtil Betaling staar i Forhold til de af os tegnede Beløb — nemlig:

1. Gaardejer H. D. Kloppenborg Skrumsager ... .. 5000 M.
2. Gaardejer P. Rostgaard Andersen ... .. 2000 M.
3. Gaardejer Nikolaj Lulvigsen ... .. 3000 M.
4. Mølleforpagter H. Bruun ... .. 1000 M.
5. Gaardejer Jens Thyssen ... .. 1000 M.
6. Gaardejer Lavrids Iversen ... .. 2000 M.
7. Gaardejer Søren Iversen ... .. 1000 M.
8. Gaardejer I. N. H. Skrumsager ... .. 1000 M.
9. Kjøbmand Carl Th. Wraa ... .. 1000 M.
10. Gaardejer Peder Nielsen ... .. 1000 M.
11. Gaardejer Christian Nissen ... .. 1000 M.
12. Dyr læge J. J. Gram ... .. 3000 M.
13. Gaardejer Hans Lund ... .. 1000 M.
14. Gaardejer Mads Gram ... .. 3000 M.
15. Gaardejer Jørgen Gamborg ... .. 1000 M.

Skrumsager sagde, at ingen Mand i Københoved havde saa megen Gæld som Jens Østergaard. Selv har jeg mange Aar efter hørt Jens Østergaard sige, at det kneb for ham at sove om Natten, naar Terminen nærmede sig i de første Aar. Men Tiden bar med — opad — lige til 1914.

I 1911 blev der dannet et Mergelselskab for Røddingegnen, og der blev truffet Aftale med Jens Østergaard om at tage Mergelen i hans Mark lige syd for Gaarden. Ved sagkyndig Undersøgelse af Mergel-  
lejet viste den sig ensartet og god. I Efteraaret samme Aar begyndte man at rydde »Smaaskoven« i det sydvestlige Hjørne af Marken, man byggede Værksted og Barakker, og man fjernede Overjorden ved Hjælp af en mindre Gravemaskine og et Par Lokomotiver med tilhørende Tipvogne og Spor.

Fra Foraaret 1912 kom der fuld Gang i Arbejdet, der beskæftigede omkring ved 100 Arbejdere, baade Mænd og Kvinder, der næsten alle sammen kom fra østerrigsk, russisk eller tysk Polen.

Det gav gode Indtægter for Jens Østergaard, og i 1913 kunde han holde Gilde for sine Kautionister med Koner. Nu var de løste fra deres Forpligtelser.

De fik Dyresteg — og Humøret var godt, og Modet til at modstaa Tyskernes Angreb paa de forskellige Omraader var ogsaa godt. Ved dette Gilde blev det besluttet i Fællesskab at købe Bjørnekjær Mose i Arrild Sogn for at opdyrke den og bevare Jorden paa danske Hænder.

Jeg husker en Sommer, vi var hjemme paa Besøg paa »Blaabjesk«. Det var en Formiddag, et af de første Aar efter Jens Østergaards Overtagelse af Boygaard. Han kom ind — med bart Hoved og uden Frakke, men med Vest og hvide Skjortearmer — og sad og snakkede med os i Køkkenet. Min Far — Pe' Smej — sagde spøgende til ham: »Du skulde jo have dig en Kone, Jens Østergaard!« »Ja«, sagde han i samme Tone, »men det er nu ikke saa let, for jeg vil først se hendes Sparekassebog«.

Hvordan det gik med Sparekassebogen, ved jeg ikke, men i 1909 blev han gift med Ingeborg Hørlück fra Rurup.

Da de inden Brylluppet skulde have Papirerne i Orden, gik Jens Østergaard her fra Københoved til Toftlund. »Det var slet ikke saa langt,« sagde han, »naar man gik over Kastrup Enge«. Han blev i Rurup om Natten og gik saa hjem igen.

I 1914 kom saa Krigen, og al Mergelkørsel — som saa meget andet — standsede.

Den 2. September 1915 blev Jens Østergaard indkaldt. Han havde jo aldrig været Soldat og skulde derfor til at begynde med have



militær Uddannelse. Han blev sendt til Spandau og blev uddannet til Pioner. I Julen var han hjemme paa Orlov, men blev saa sendt til Østfronten. Pionererne er naturligvis altid i forreste Linie for at tilse og bygge Broer og lignende, og Jens Østergaard mente egentlig, at det for ham var den visse Død. Det viste sig dog, at Krigen paa Østfronten den Gang omtrent var forbi, og Pionerernes meste Arbejde var at rydde op efter Russerne. Han kom godt igennem de onde Tider.

I Eftersommeren 1918 var han hjemme paa Orlov. Han fik forlænget Orlov, og saa fik han spansk Syge. Da han endelig igen var nogenlunde rask, skulde han give Møde i Haderslev. Men da var Revolutionen i fuld Gang — og de tog hans Kokarde! Saa kunde han vende hjem igen. Krigen var endelig forbi!

Det var en mærkelig Tid, der nu fulgte. Soldaterne vendte hjem. De kom fra Frankrig, fra Østfronten, fra Ukraine o. s. v. Sommetider gik de lange Veje, og sommetider kørte de med de elendige Jernbaner, som hverken havde Kul eller Personale. Saa skete det, at de holdt midt paa Strækningen i en Skov — sprang af og huggede Træer til at fyre med. Eller de tvang eller købte én eller anden, som havde lidt Forstand paa det, til at føre Toget. Men hjem kom de jo da efterhaanden. Langt de fleste inden Jul. Herhjemme var, som andre Steder, alt i Forfald. Jorden var udpint, Besætningerne formindskede af Mangel paa Foder, og fordi Myndighederne tvangsudskrev Kreaturer til Slagting. Bygningerne trængte til Reparation, og Veje og Jernbaner var i en elendig Forfatning. Men den knugende Angst for Mænd og Sønner ved Fronten var forbi, og over alle Vanskeligheder, der taarnede sig op, lyste Forvisningen om, at det nu var Slut med Udlændigheden. Ja, Tyskernes Regimente var forbi, men dansk Lov og Orden gjaldt heller ikke.

Flagstængerne rejstes ved Huse og Gaarde, og man brød sig fejl om Myndighederne med Hensyn til Undervisningen af Børnene. Man forberedte sig i mange Maader til det danske Styre. Her i Byen blev bl. a. valgt en ny Skolekommission, og Jens Østergaard blev dens Formand.

Den 15. Juni 1919 skulde der — for første Gang efter Krigen — afholdes et stort Friluftsmøde i Gram. Erik Appel, Mads Gram og Hans Lund — den Gang Lærer ved Askov Højskole — skulde tale. Det var en Søndag. Hans Lund var kommet over Kongeaagrænsen, der endnu var strengt bevogtet af tyske Vagtposter. Han holdt til hos Gaardejer Hans Lund, Nørreskovgaard, der var Formand for Ungdomsforeningen i Skrave Sogn. Saa længe Tyskerne regerede her, hed den »Selskabelig Forening«. Søndag Morgen kørte Gaardejer Hans Lund med Højskolelærer Hans Lund hjemmefra i god Tid for

at naa til Rødning og være med ved Gudstjenesten i Frimenighedskirken. I sidste Øjeblik havde Formanden faaet Besked fra Erik Appel, at han ikke kunde komme. Der var nægtet ham Pas, og af flere Grunde vilde han ikke snige sig over Grænsen. Nu var gode Raad dyre, for mindre end tre Talere kunde man ikke nøjes med. Da de to Mænd naaede Boygaard, drejede de ind og holdt for Døren. Jens Østergaard kom ud, og Kusken Hans Lund sagde: »Kan du ikke med det samme gaa til Askov og se at faa fat i en Foredragsholder til i Eftermiddag, for Erik Appel kommer ikke. Men det skal være *straks*, for lige nu er der en medgørlig Vagtpost ved Mergelbroen, og om lidt skal han afløses af en mindre flink Soldat«.

Jens Østergaard gav sig øjeblikkelig paa Vej ned over Markerne efter Kongeaaen, over Mergelbroens Planker og op efter Askov, med bart Hoved og med sine grønne Morgensko paa Fødderne. I Askov gik han straks til Jakob Appel og fremførte sit Ærinde. Men han blev pure afvist. »Der er ikke andre Lærere hjemme end Marius Christensen, Frederik Schrøder og jeg selv, og vi skal alle tre tale ved Mødet her i Askov«. Men Jens Østergaard lod sig ikke saadan gaa paa. »I kommer ikke af med mig, før jeg faar en Foredragsholder med mig hjem«. Saa var han med ved Gudstjenesten i Valgmenighedskirken, og derefter spiste han Middagsmad paa Højskolen. Han fik Plads ved Siden af Jakob Appel, der sad for Bordenden, tilknapet og afvisende. Men det anfægtede slet ikke Jens Østergaard. Venlig og smilende snakkede han med de nærmestsiddende.

Efter Gudstjenesten i Rødning og Middagsmad hos Pastor Lyckes naaede Gaardejer Hans Lund og Højskolelærer Hans Lund til Gram til Mødets Begyndelse Kl. 2. Mads Gram talte først og derefter Lund. Da denne omtrent var færdig med sin Tale, saa han Frederik Schrøder dukke op blandt Tilhørerne. Jens Østergaard havde sejret!

I mere end et Aar ventede vi med Utaalmodighed paa Afstemningen.

I 9 Aar efter Genforeningen var Jens Østergaard en virkelig interesseret og forstaaende Skolekommissionsformand, som Lærer og Lærerinde trygt kunde tale med om deres Arbejde. Han var en oplyst Mand, og ikke mindst Historien havde hans store Interesse. Han var ikke Lærernes overordnede, men deres Medarbejder.

Det var lyse og lykkelige Aar for Skolen. Det er festligt at minde Jens Østergaards aabne og tillidsfulde Maade at være paa — og Forældrenes og Børnenes Taknemlighed for den danske Skole.

Omkring et Par Aar efter Krigens Ophør begyndte man igen at grave og køre Mergel. Der var allerede før Krigen blevet slaaet en Træbro over Kongeaaen i Jens Østergaards Eng, men baade denne og



Frihedsbroen blev af Tyskerne ved Krigens Udbrud i 1914 afbrudt. Dog blev de store Planker liggende, og det er vist ikke helt faa, der i Krigstiden har stjaalet sig over Aaen ved at balancere paa dem. Nu var Broen udbedret, og Mergeltogene gik i flere Aar denne Vej og forsynede Sognene nord for Kongeaaen med Mergel.

Efterhaanden blev imidlertid de to store Mergelgrave fyldt med Vand lige til Randen. Det var et Par uhyggelige Søer. Vi vidste jo, de var 10 m dybe — og med stejle Skrænter. Jens Østergaard kunde ikke udholde at have dem saadan — saa tæt ved Gaarden og én paa hver Side af den offentlige Vej. Han vilde have dem uddrænede, da der jo er Fald nok ned imod Kongeaaen.

Vi har et Par Gange hørt ham sige: »Det vilde jeg gerne have i Orden, før jeg dør«. Vi syntes, det var en sær Snak. Han var jo ingen gammel Mand, og han var sund og rask. Ogsaa til sin Kone kunde han sige: »Hvis jeg dør forinden, kan du saa faa det i Orden?«

Det var et meget stort Arbejde, men han naaede at faa det gjort. Det kostede ham 20,000 Kr., og det var mange Penge dengang.

I Grænsestriden var Jens Østergaard paa Flensborg-Gruppens Side. Han holdt paa vor historiske Ret. Men selv om Striden her i Byen var højrrøstet og bitter, og han aabent hævdede sin Mening, saa blev han dog aldrig vred. Han mødte alle med et lyst og venligt Smil og et spøgefuldt Ord.

I mange Aar var der her i Byen kun én Socialdemokrat. Naar I. Maj nærmede sig, og der skulde demonstreres og være Fest i Vejen, gik han om til Jens Østergaard og spurgte, om han maatte laane det lille Jumbekøretøj. »Til daglig gaar du jo ellers og skælder ud paa os Bønder, Jakob. Men du kan godt faa Køretøjet«, sagde Jens Østergaard paa sin spøgefulde Facon.

Straks efter Genforeningen var Jens Østergaard blevet Vurderingsmand for »Vest- og Sønderjysk Kreditforening«. Herhjemme var han foruden hvad før er nævnt, Formand for Forsamlingshuset. Da »Grænseforeningen for Haderslev Vesteramt« blev oprettet, blev han dens Formand. Og der var vist endnu mere.

Han havde altid en aaben Haand, naar en god Sag skulde støttes og fremmes, eller der var én eller anden, der trængte til en Haandsrækning. Men intet maatte gaa til Spilde. Lysene i Køkken, Kælder eller Stue skulde slukkes, naar der ikke var Brug for dem, og han kunde finde paa at vende en stor Konvolut og bruge den igen.

Efter den tyske Rigsmarks fuldstændige Sammenbrud, hvorved mange her i Nordslesvig led store Tab, og ved at skulle omlægge det i Krigstiden misrøgtede Landbrug efter dansk Mønster, kom det til økonomisk at knibe haardt for mange baade store og smaa her i

Landsdelen i Aarene efter Genforeningen. Der blev da af den danske Stat bevilget 20 Millioner Kr. til et Hypoteklaanefond for Nordslesvig med Sæde i Haderslev. Her kunde saa søges Laan med Prioritet bag- efter den faste Gæld, der i Forvejen var paa Ejendommene. Direktør for dette Laanefond blev Martin Hammerich, der dengang var Dommerfuldmægtig i Løgumkloster. I Bestyrelsen kom blandt andre Jens Østergaard.

Flere Dage om Ugen var Jens Østergaard nu enten paa Kontoret i Haderslev, eller han var ude paa de forskellige Egne i Landsdelen for at være med til at vurdere Ejendomme, hvortil der søgtes Laan. Det har sikkert været ham en stor Glæde at være med til at hjælpe, hvor der trængtes, og hvor der var Mulighed for, at det virkelig nyttede. Han var jo engang selv blevet hjulpet, og det glemte han ikke.

Han var nu saa velsitueret, saa han godt kunde have tilladt sig at have en Bil, men det vilde han ikke. Han holdt fast ved sine nøjsomme Vaner. Om Morgenen tidlig — i de korte Dage i Mulm og Mørke — cyklede han i al Slags Vejr til Skodborg og tog derfra med Amtsbanen til Haderslev. Engang kom han for sent, Toget var kørt. Saa tog han en Bil. »Men det gør man jo nu kun én Gang,« sagde han til sin Kone. Da han senere endnu en Gang kom for sent, cyklede han til Haderslev.

Da han en Tid havde været med i dette Vurderingsarbejde, sagde man om ham, at han kendte hver Ejendom i hele Nordslesvig og vidste, hvormange Penge Ejeren havde, eller hvor mange han savnede.

Engang vi ventede et lille Aftenbesøg af Ingeborg og Jens Østergaard, skulde der være Bal i Forsamlingshuset, og vor unge Pige skulde med. Men da hun hørte, hvem der vilde komme, blev hun hjemme fra Ballet, skønt hun saa vist ikke var ked af at danse. Hun vilde høre, hvad der blev talt om.

Ved en saadan Lejlighed kom Jens Østergaard sædvanligvis gaaende i sine Træsko og med sine hjemmesyede Tøjsko under Armen. Det var der forresten flere, der gjorde her i Byen, inden Vejene blev moderniserede og tjærede.

Var det os, der besøgte Boygaard, saa anbragte Jens Østergaard og Læreren sig i hver sit Sofahjørne med Benene paa hver sin Stol, og saa gik Snakken om næsten alt mellem Himmel og Jord. Det var dejlige Aftener!

Engang vi havde et lille Selskab, og vi sad ved Kaffebordet, glemte Værten at byde Cigarer, da det rette Tidspunkt var kommet. »Havde jeg nu været i en Kro«, sagde Jens Østergaard, »saa vilde jeg »ty« mig en Cigar«. Der blev almindelig Munterhed — og der var én, der fik travlt!

Den 22. Januar 1930 cyklede Jens Østergaard, som han saa tit havde gjort, tidlig om Morgenen efter Skodborg. Da han var kommet et Stykke forbi Sundbølgaard, naaede han et Køretøj forspændt med to Heste lige ud for Vejen op til Andreas Thomsens Gaard, og paa det Sted drejede Stien, han cyklede paa ved Nordsiden af Vejen, netop op imod Kørebanen. Som altid hilste han højt og venligt paa Kusken: »Godmorgen, Rasmus!« Den unge Hest, der var ham nærmest, blev bange og slog bagud og ramte Jens Østergaard med en saadan Kraft, saa Underansigtet omtrent var knust. Der kom Hjælp til, og med en Mand under Armen gik han hen til Sundbølgaard, mens Blodet flød i Strømme. Han kom til at ligge paa en Divan, og der blev lagt en foreløbig Forbinding. Man ringede efter hans Svoger, Jens Hørluck i Skodborg, der øjeblikkelig var der i sin Bil. Man fortalte, at da Jens Østergaard skulde hjælpes ind i Bilen, standsede han et Øjeblik og sagde: »Saa er det nu forbi ... altsammen«. Jeg ved ikke, om det passer, men det ligner ham godt nok. — Og saa kørte man til Sygehuset i Gram.

Ingeborg var der selvfølgelig ogsaa blevet ringet til, og hun kørte lige til Gram. Hun gik i Gangen og ventede, mens Operationen stod paa. Hun havde jo faaet Besked om, at det var Underansigtet, og saa haabede hun det bedste. Men da Overlæge Teilmann endelig kom ud fra Operationsstuen, kunde hun se paa hans Ansigt, at det var meget alvorligt. »Der er Tegn, der tyder paa, at Hjernen er beskadiget,« sagde han.

Siden sad hun ved sin Mands Seng. Han rakte en Haand ud imod hende og sagde nogle faa Ord. Hans Hænder kunde hun kende, men hele Hovedet var forbundet, saa kun Øjnene var at se. Han forstod, hvad der blev sagt til ham, men selv prøvede han ikke mere paa at sige noget.

Hen paa Eftermiddagen tabte han Bevidstheden, og Kl. 18 døde han. — Der blev Sorg i vor By, da Beskeden kom. Vi var nogle faa, der gik om til Boygaard om Aftenen. Børnene var der alle — og Jens Hørluck's. — Jeg mærker endnu den dumpe Sorg, der var over os alle. Vi fulgtes med Kloppenborg og hans Kone hjemad, og da vi sagde Godnat til hinanden ved »Trekanten« sagde Kloppenborg: »Jeg synes, al Charme har forladt Københoved ved Jens Østergaards Død«.

Vor Socialdemokrat og hans Kone græd. De havde mange Børn og havde haft det meget fattigt. Jens Østergaard havde været dem en god Støtte. Endnu den Dag i Dag hænger der et stort Billede af ham i deres Stue.

Som det fremgaar af, hvad der er fortalt foran, var det, som om Jens Østergaard havde en dunkel Anelse om, at han ikke blev gammel.

En af de sidste Søndage, han levede, var han og Ingeborg ene hjemme med Børnene, da Ungdommen paa Gaarden var til Nytaarsmøde paa Rødding Højskole. Pludselig sagde han: »Ved du egentlig Besked om vore Sager?« Og saa viste han hende, hvor »Papirerne« laa og forklarede baade et og andet om Gaardens Økonomi og andre Forhold.

Den 28. Januar 1930 blev han jordfæstet her paa Skrave Kirkegaard. Der var et mægtigt Følge, der slet ikke kunde rummes i den gamle Kirke. Man mente, der var ca. 700 Mennesker — vistnok det største Ligfølge, der nogensinde er set her i Sognet. Det var et dejligt mildt og stille Vintervejr og mange fulgte til Føds.

I Kirken blev der talt af Pastor Svendsen, Rødding, Pastor Jørgensen, Skærbæk og af Kloppenborg Skrumsager.

»Jens Østergaard havde ingen Fjender, og alligevel var han en Mand med Vilje — et redeligt, aabent, et lykkeligt og harmonisk Menneske, til Opmuntring og Styrkelse for mange« — blev der sagt.

Ved Kaffebordet i Forsamlingshuset var der ogsaa overfyldt. Der blev holdt mange Taler, og Direktør Hammerich sagde bl. a.: »Naar jeg tænker paa Jens Østergaard, saa er der ikke den store Egenskab, han ikke havde. Han maa jo have haft sine menneskelige Fejl, men man mærkede dem ikke. Hos ham parredes Sindets Mildhed med Karakterens Fasthed. Han havde et forbavsende Kendskab til Mennesker og en enestaaende Hukommelse. For alle de Virksomheder, hvortil han var knyttet, er hans Død et uerstatteligt Tab. Vi vil holde hans Minde i Ære og takke for, hvad han har været«.

# Pastor Carsten Petersen om kirkesproget på sproggrænsen

*Ved Frode Gribsvad.*

I landsarkivet i Åbenrå findes der et brev fra pastor Carsten Petersen, skrevet 1911, kort efter at han var flyttet fra Braderup til Magstrup. Da det viser, hvorledes den sidste rest af dansk forsvandt fra kirken syd for den nuværende grænse — bortset fra den danske kirke i Flensborg — og giver bidrag til at forstå, hvorfor Carsten Petersen flyttede til Nordslesvig, skal det gengives her. Det lyder således:

»At skrive en fremstilling af det danske sprogs historie i kirkerne på sproggrænsen er en trist gerning. Jeg har oplevet denne historie i 11 år fra den dag, jeg drog ind i Flensborg til den dag, da jeg forlod Braderup.

Hvad fortiden angår, findes de første stedlige efterretninger i Danske Atlas 7. bd. Heraf fremgår, hvis jeg mindes ret, at hvad der prædikes og katekiseredes på dansk omkring ved 1760—70 skete uden nogen bestemt lov og regel, alene efter de enkelte præsters forgodtbefindende. Udover en dansk søndag om måneden er det vistnok aldrig gået. Ja m. h. t. religionsundervisningen har jeg forefundet en almindelig kongel. forordn. lydende på, at det forbydes skolelærerne i de sprogblandede egne at drøfte emnerne på børnenes modersmål (dansk eller frisisk) for ikke at gøre præsten hans gerning vanskelig i konfirurationsundervisningen. Altså hos præsten taltes der tysk. Kort sagt: kirkesproget var for halvandet hundrede år tilbage tysk. Der findes da heller ikke i de kirker, jeg kender, nogen dansk indskrift, sjældent en på kirkegården. Der var i Braderup sogn en eneste familie, der for mange år tilbage satte støbte jernkors med danske ord på sine grave, om den vilde gøre det samme nu, betvivler jeg. Officielt eksisterer det danske sprog ikke mere paa linjen Rodnæs, Udbjerg, S. Løgum, Karlum, Ladelund, Medelby, Handved. I Løgum og Karlum holdes der dog lejlighedsvis et møde eller en gudstjeneste på dansk, sådan

som det formodentlig også vil ske efterdags i Braderup. Jeg har tilbudt Sædekornet derude. En eller to, som nu er døde, abonnerede en tid lang, tilsidst var der ingen, et par fik så bladet gratis. I den tid, jeg var derude, har jeg også grundigt studeret alt, hvad der findes af gamle dokumenter i arkiver og hjem. For Braderup sogns vedkommende har jeg ikke fundet en eneste købekontrakt eller arveskifteprotokol, ikke et eneste brev, som var skrevet på dansk. I de gamle kirkebøger kunde findes en enkelt notits på dansk, et luneindfald af den gamle pastor Bagge. Sommetider kan også selve folkemålet trænge ind i de gamle registre, som når der står: d. ... døde Maren ..., genannt Maren Priggelkone. Da er det, som hørte man en pludren af de virkelige mennesker for århundreder tilbage på samme mål, som de pludrer endnu. Men ellers har det stemplede papir og de avtoriserede bøger været lukkede for dette sprog. Og hver mand i sognet syntes uden tvivl, at det måtte så være. Det er en usigelig ynke at se, hvor liden interesse disse mennesker på sprogrænsen har haft for deres egentlige modersmål. Men den første og største synd — det kan ikke nægtes — har landets regering begået. Den er gået i spidsen for en kulturbevægelse, som måtte lægge landets eget sprog øde.

Nu er altså den sidste danske gudstjeneste falden bort. Det er bleven i min lod at have hånden med i det. Jeg havde ønsket, at det var gået mig forbi. Det er dog ikke sådan, at sagen først er bleven afgjort ved en beslutning af de kirkeældste i Braderup. I virkeligheden var den afgjort den dag, da det bestemtes, at jeg skulde bort. Mit personlige ønske var at blive; jeg havde det godt. Men jeg fik ikke lov til det. Det har kostet biskoppen megen ulejlighed at få mig afsted. Han har gjort rejser og skreven mangfoldige breve — endda fra Paris og Berlin — i den anledning. Jeg strittede imod, så længe jeg kunde. Men da det tilsidst kom sådan, at også nordslesvigske menigheder — den ene efter den anden — og nordslesvigske præster næsten uafbrudt kaldte på mig, blev det mig indlysende, at jeg måtte drage nordpå. Der var ingen mening i at holde en dansktalende præst ude i et næsten helt tysklært sogn ligeover for den nød, som herskede i mit hjemland. Der blev krævet gode gyldige grunde af mig for min forbliven i Braderup, og dem kunde jeg ikke mere give. Så tog jeg min beslutning, og fra den dag var det afgjort, at den sidste regelmæssige danske gudstjeneste i Braderup snart vilde blive holdt, og fordi jeg havde sagt ja i det stykke, kunde jeg ikke udrette stort, da det nu skulde komme til en endelig afgørelse i kirkeforstanderskabet (på konsistoriets foranledning). For at holde porten åben til mulighederne fik jeg optaget i protokollen, at den første vakancebekjendtgørelse skulde ske ved den danske gudstjeneste. Jeg kunde jo have solveret min egen person ved



simpelt at lade beslutningen lyde på en udskrivning med dansk gudstjeneste og så overlade den sidste afgørelse til den, der kom efter mig. *Resultatet* var bleven det samme, så sikkert som to og to er fire. Svaret vilde heller ikke være bleven flyttet. Det er og bliver mig, der må bære det. Men biskoppen har i sin tid talt med mig om, hvad der kunde gøres, når jeg gik bort. Han lod forstå, at en nordslesvigsk præst kunde få det pålæg, såtidt, som forholdene måtte kræve det, at holde en gudstjeneste på dansk derude. Jeg håber, det vil ske. Men at det vil blive af lang varighed, vover jeg rigtignok ikke at tro, dertil er interessen i sognet for lille. Forat der i det mindste kunde kaldes en præst, som taler omgangssproget, foreslog jeg de kirkeældste at henvende sig til pastor Reuter i Nykirke. Men de vilde ikke«.

— Embedet blev først opslået med een månedlig dansk gudstjeneste, men derefter med rent tysk kirkesprog. Carsten Petersens efterfølger blev den hidtidige præst i Nykirke i Angel, Karl Reuter. Biskoppen var Th. Kaftan. I Danske Atlas hedder det om Ubjerg: Her tales dansk, men desuagtet forrettes gudstjenesten på tysk og forstås af de fleste; om Sønderløgum: Sproget er dansk, hvori der næsten altid prædikes, desuagtet lader forældrene deres børn lære tysk (i hvilket sprog her og katekiseres og undertiden prædikes) da her er grænsen mellem det danske og tyske sprog; om Braderup: Sproget er dansk, men prædiken næsten bestandig tysk; om Karlum: Her tales dansk, men prædikes vekselvis dansk og tysk, dog holdes sangen altid på sidstbemeldte sprog; om Ladelund: Her tales dansk, men prædikes tysk, undtagen mellemstunder på dansk for gamle folk og dem, som ej forstår tysk. Sakramenterne forrettes altid på tysk, i hvilket sprog der og synses. Katekisationen sker derimod snart på dansk og snart på tysk, ligesom det af ungdommen bedst kan fattes; om Medelby siges blot: Sproget er her i sognet dansk.

# Nogle sagn fra Nordslesvig

Ved Olav Christensen

(fortsat)

## *Polakkerhøj.*

Ved Geestrup fandtes ligeledes en gravhøj, som kaldtes Polakkerhøj<sup>1)</sup>, hvor man fortalte, at en polak lå begravet. Nær ved højen lå en sten med et rundt hul, om hvilken det hed, at polakken havde lavet hullet ved at stikke sin finger ind i stenen.

## *Boldershøj.*

Ved Agerskov findes der en gravhøj, som kaldes Bolders- eller Baldershøj. Den Bolder, som efter sagnet skulle ligge begravet her, sagdes at være kommet fra Bolderslev, men var blevet slået ihjel her af bønderne.

## *Dronningsdal*

I omegnen af Løgumkloster findes en lille dal, der bærer navnet Dronningsdal, og om hvilken der fortæltes, at dronning Margrethe her fødte en søn, medens hun lå her med en hær, som hun havde samlet til kampen mod holstenerne.

## *Egvad kirke og Hønkys*

Det næste sogn beretter om Egvad kirke; men da det har været fremme i månedsskriftet<sup>2)</sup>, skal her kun oplyses, at kirkens bygmester, da han mismodig gik omkring, fordi han ikke kunne få navnet oplyst på den mand, der hjalp ham med at bygge kirken, havde hørt kvindestemmen synge inde i højen:

»Vys! vær still baen mint  
måen kommer faer Zi  
mæ kristen bloi te dæ«,

1) Savnes i Sønderjydske Stednavne, der har lignende navne som Polakhøj i Vodder og Polakbjærg i Vedsted sogn.

2) Årgang 1935-36, side 155.

ligesom der efter denne version af sagnet fortaltes, at der hver nat var en forfærdelig larm og støj og spøgeri i kirken. Denne larm og tummel var i førstningen så slem, at samtlige beboere i hele byen Egvad, som lå ved kirken, for at få ro flyttede deres gårde og huse ud til den yderste kant af deres marker. Først var een mand flyttet ud, og da han i sin nye bolig fik ro for spøgeriet, og han fortalte de andre om, hvor godt han havde fået det, var følgen den, at alle andre fulgte hans eksempel. Beboerne i de omkringliggende byer spottede imidlertid de Egvad-mænd, fordi de havde ladet sig »henkyse«, og kaldte derfor den ny by »Henkys«.

# Glimt

---

## FRA SVUNDNE TIDER . . .

### JORDSKÆLV I AGERSKOV

I Schl.-Holst.-Lauenb. Landesberichte fra 1846 bringes en gengivelse af en indberetning fra pastor O. C. Riese om et jordskælv i Agerskov 1757.

Mellem den 1. og 2. januar har man her i Agerskov midt i byen ved nattetid henimod kl. 12 hørt en lyd, der mindede om et fjernt tordenbrag. Denne lyd blev indtil den 19. ikke hørt igen. Den 19. om aftenen fornå man i landsbyen atter en heftig brusen. Den var som et kraftigt vindstød. Den 22. om aftenen hørte man bruset betydelig stærkere, som var det bulderet af en nær torden, så min nabo ligeledes blev opmærksom på det, fordi det gentog sig efter et kvarter. Dette hørtes atter om morgenen ved syvtiden og fortabte sig den 23., da der søndag aften omkring kl. 7½ blev hørt en langvarig torden som en mumlen, ikke bare af mig, men også af alle omkringliggende naboer, navnlig i huset hos Schmidts. Den 24.

om morgenen blev det atter hørt af alle og ligeledes om aftenen kl. 9 og tirsdag morgen kl. 9. Den 4. februar viste sig følgerne af dette buldrende tordenvejr, idet uden forudgående lyd, uden andre spor eller angivelser hele mit hus fik et stød, så det rystede, og neppe var det forbi, førend der fulgte et andet af samme heftighed. Fordi dette dumpe brøl formodentlig kom langt nede fra jorden, så mærkedes det ikke af alle beboere. I begyndelsen hørte beboerne mod syd det bedst, og jeg hørte det kun én gang i præstegården. Beboerne troede mig ikke, at stemmen skulle komme nedefra, men troede det måtte være en torden frembragt i skyerne, men da de store stød kom og gentog sig, vandt sandheden. I husene har man hørt lydene betydelig stærkere end på den åbne mark, og vi opholdt os i husene. Man taler om Roost, trekvart mil herfra, at man der ligeledes har hørt de samme stød og det underjordiske bulder.

## SMEDEKONTRAKT FRA KEGNÆS

Forligsbrev imellem vi boelsmænd og smeden i Østerby, som følger anno 1768, den 18. februar.

Hvorledes hans pligter skal være mellem os og ham:

For det første antager smeden vort arbejde således til arv og eje, dog han skal tale sin naboers minde, om de er fornøjet med ham eller ikke. Arven må være søn eller pige, så kan og må dog ingen antages dertil uden naboers tilladelse.

For det andet, så skal smeden gøre os vort arbejde, hvad vi forlanger ved ham uforhindret, undtagen leer og skær, knive og lås, men selv skal vi skaffe kul og jern.

For det tredie, så forpligter vi os til sammen at give al det hans formand har haft og fået: som er grund og græsning og tre skæpper byg af hver mand til sine køer.

Hvilket vi selv underskriver for os og vore efterkommere.

### DEN STORE KOMET 1744.

Flere af de gamle beretninger fortæller om den store komet, der lod sig se først på året 1744 og aften efter aften drog hen over himmelhvelvingen. For datidens slægter stod den som et vartegn på, at Gud i sin retfædige harme ville lade en straffedom komme hen over beboerne for deres ugudeligheds skyld.

Jef Thygesen fra Emmerlev skrev i sin dagbog: »Anno 1744 straxen efter nytår lod sig en usædvanlig stjerne se på himlen om aftenen kl. 7 slæt udi sydvest med et ris op fra sig og gik neder udi vesten til norden så ungefær klokken 11 til 12. Men hvad kommer derefter? Stor syndestraf. Anno 1745 om pintsdagstid begyndte fæsygdom hos mig«.

Peter Hansen, Rørkær, der som tiårig dreng havde set dette himmeltegn, skrev senere: »I året 1744 lod Gud om vinteren en komet, en stjerne med et langt ris komme tilsyne på himlen. Hver nat var den synlig for at enhver deri måtte erkende en trusel fra Gud for syndens skyld. I vinteren derefter kom da også den nye kvægsyge, som begyndte i Vestre omkring mortensdag. I 1745 kom den til mine forældres gård, og alt vort kvæg, som var 400 rigsdaler værd, døde«.

Endelig findes der også en beretning fra en præst på Sild: »Jeg har kaldt den vor bodsprædikant og formanet menigheden til at omvende sig til Herren. Men da onskaben stadig har taget til, så har Gud ladet dette ris se, ja, det har endda stået krumbøjet over os«.

Den frygtede straf, som her skulle ramme befolkningen, var to store skibsforslis hen på efteråret.

Chr.

---

Vi henleder vore læses opmærksomhed på omstående bogtilbud fra Historisk Samfund for Sønderjylland, der til sine medlemmer realiserer en lang række bøger med en rabat på 33<sup>1</sup>/<sub>3</sub> pct. ved et samlet køb på 25,00 kr. og derover.

Mange har benyttet tilbudet fra december-nummeret om at erhverve Otto Arends: Gejstligheden i Slesvig og Holsten 3 bd. til den billige pris af kr. 3,00 plus porto. Der er endnu eksemplarer at få.

Der er indgået et nyt tilbud, idet medlemmerne kan erhverve organist Aage Tofts lille bog: Tønder Kirkes organister 1592—1933 til en pris af 3,75 kr. indbundet.

# Historisk Samfund for Sønderjylland

yder for tiden sine medlemmer 33<sup>1</sup>/<sub>3</sub> pCt. rabat ved samlet køb på 25,00 kr. og derover

Benyt, imens tid er, denne chance til at få suppleret Deres bogsamling i henseende til litteratur om Sønderjyllands historie.

Vi kan endnu tilbyde:

Provst Erik Christensen: Fra min virksomhed i Tønder. Medlemspris 2,25 kr. boghdl. 3,00 kr.

Den store tønderhistorie: Tønder gennem Tiderne, 2 bd. Medlemspris 25,00 boghdl. 37,50

H. M. Nielsen: Fra slesvigsk fattigvæsens fortid. Medlemspris 4,50, boghdl. 6,00

Troels Fink og Johan Hvidtfeldt: Vejledning i studiet af Sønderjyllands historie. Medlemspris 4,00, boghdl. 8,00

Navneregistret til H. P. Hanssens værker. Udgivet af Johan Hvidtfeldt. Medlemspris 2,00, boghdl. 4,00.

Aktstykker vedr. Kreditanstalten Vogelgesangs tilblivelse. Medlemspris 3,00, boghdl. 4,50

Peter Kr. Iversen: Vejledning for sønderjydske lokalhistorikere. Medlemspr. 2,00, boghdl. 3,00.

Johan Hvidtfeldt: Slægtshistoriske studier i Sønderjylland. Medlemspris 2,00, boghdl. 3,00.

Nordslesvigs åndelige genforening med Danmark. Medlemspris 6,00, boghdl. 10,00.

Olav Christensen: Bibliografi over sønderjydske slægtstavlelitteratur. Medlemspris 2,00, boghdl. 3,00.

Nordslesvig efter genforeningen. 7 radioforedrag. Medlemspris 3,00. boghdl. 4,50.

★

Endvidere kan vi endnu tilbyde:

Det statelige værk: Festskrift til H. P. Hanssen. Medlemspris 5,00.

Taler ved H. P. Hanssens begravelse. Medlemspris 0,50.

P. Rhode: Samlinger til Haderslev amts beskrivelse. Faksimileudgave. Medlemspris 4,75.

Otto Arends: Gejstligheden i Slesvig og Holsten, 3 bd. Medlemspris 3,00 plus porto.

★

Endvidere har vi overtaget et antal eksemplarer af organist Aage Tofts smukke lille bog: Tønder kirkes organister 1592—1933. Medlemspris 3,75 (indbundet).

★

Prisen for Sønderjydske Aarbøger er for tiden 1889-1939 2,00 pr. hefte og for tiden efter 1940 3,00 kr. pr. hefte. Vi kan levere rækken fra 1942 komplet. Om tidligere årgange besvares forespørgsler gerne.

Læs selv disse bøger . Brug dem som gave

Medlemmer af Historisk Samfund rekvirerer bøgerne hos samfundets kasserer adjunkt Knud Fanø, Frilandsvej 21, Tønder, teleton 881

# Graasten Bank A/S

Kontortid 9—12 & 2—4  
Lørdag 9—1  
GRAASTEN

## Snoghøj Gymnastik- højskole Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.  
5 - Vinterskole.  
Skoleplan sendes.

Jørgine Abildgaard. Anna Krogh.

# Sønderjydske Tæppefabrik

A. R. KJÆRBY A/S  
HØJER



# Haslev Gymnasium

Kostskole for Drengene

Eksamensret til Mellemskole-, Real-  
og Studentereksamen.

Alle Oplysninger ved Hen-  
vendelse til

Peter Kæstel  
Rektor, Haslev

## Bogtryk . Bogbind

### Th. Laursens Bogtrykkeri

Jernbanegade 8 . Tønder . Telefon 2550\*

Aktieselskabet

## C. I. Christensens Papirhandel

ESBJERG

## HEJMDAL

Landsdelens Blad

AKTIESELSKABET

## NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER

KØBENHAVN F.

Spare- og Laanekassen  
for Hobro og Omegn

# GRAM

## KØLEANLÆG

## Brødrene Gram A/S

## Vojens

## MORSØ STØBEGODS

AKTIESELSKABET

### N. A. Christensen & Co.

Kongelig Hofleverandør  
NYKØBING MORS

## A-S FAXE KALKBRUD

Frederiksholms Kanal 16

Telefon Central 9123

### JORDBRUGSKALK

97 pCt. kulsur Kalk i Varen, som den leveres  
ca. 100 pCt. passerer 1 mm Sigte

Sønderjyllands Kreditforening

Haderslev

## Vestkysten

Syd- og Vestjyllands største Dagblad

## Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK OG EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup 13 og 18

## Frøcontoret

(for undersøgt Markfrø)

(Grundlagt 1887)

KOLDING

Leveringer under Statsfrøkontrollens selvvirkende Kontrol

Antager Frøavlere

## Graasten Andelsslagteri

A. Nielsen & Co. A/S.

Nykøbing Falster

Støt

vore

annoncører

